

Legalább a szavak...

A cigányság, a roma népcsoport története értékes és tanulságos része lehetne Salgótarján fejlődéstörténeke is, ha a feltárása megtörtént volna. Ők azok, akik a kétszáz éve folyamatosan modernizációs hátrányokkal küszködő Magyarországon sokszorosan hátrányos helyzetűek, amiként a nógrádi megyeszékhelyen is. Jószerivel történetük sincs, a népcsoport hőseire vagy áldozataira nem tud emlékezni a közösség, mert az ismeretlenségbe vesznek a tények, ha nincs írásos dokumentációs nyoma.

Egyes publikációk szerint a XII-XIV. század óta szakadatlanul folyt a cigányság Magyarországra áramlása. Egészen az első világháború végéig. Jelenleg az ország gazdaságilag, társadalmilag elmaradott észak-keleti és déli határkaréjában laknak a legtöbben.

Nógrádban, Salgótarjánban az első levéltári adatok rájuk vonatkozóan csak a 17. század második felétől vannak... „Minden könyörület nélkül üldözhetők...” (1679.) A XVIII. század végén 400-450 családban mintegy 1800 cigány élt Nógrádban. A XIX. század derekán 2658-as lélekszámú népesség. Ekkortájt jöhettek létre jelentősebb salgótarjáni telepek is a Pécskő-hegy környékén, az Újakna melletti völgyben. A XX. század első évtizedeiben, a 13-15 ezer lakosú Salgótarjánban 2,5 %-os lakosságarányra becsülik a cigányság lélekszámát, az 1950-60-as évekre ez az arány 3,3-3,5 %-ra nő, vagyis a 30 ezres megyeszékhelyen már mintegy 1200-1500 cigány élt. A századvég ötvenezer lakosú Salgótarjánban mintegy 6000-re becsülik a cigányság lélekszámát (12 %!). Azért kell becslésekről beszélnünk, mert a népszámlálási adatok, statisztikák semmit nem érnek a cigányságra vonatkoztatva. Az adatfelvételek során a tényleges roma lakosságnak rendszerint csak 20-30 %-a vallja cigánynak magát... Érezhető félelem, védekezési reflex lelhető föl a jelenség mögött 1941-ben és 1991-ben is... Ha már nyilvánvalóan használhatatlanok a statisztikai adatok, ha már véglegesen hiányos a cigányságra vonatkozó írásbeliség, levéltári dokumentáció, akkor legalább időről időre meg kellene kísérelni adatértékű vallomásokból, roma emlékezésekből, kontrollált információkból összerakni a cigányság múltjának, jelenének mozaikképeit. A 75. születésnapját ünneplő Salgótarjánban például arról, volt-e 1944-ben cigány-holocsaust, s a háború óta eltelt fél évszázad alatt hogyan változott a cigányság és a nem cigány lakosság viszonya.

Mikuska István idegéri fotója

O.K. 31 éves tanító mondja:

Én pontosan abban az esztendőben születtem a Pécskő-dombon, amikor a salgótarjáni tanács napirendre tűzte a Pécskő utcai és az Újaknai cigánytelepek felszámolását. Amit én a nagy nyomorúságunk ellenére is szépnek láttam magam körül kisgyerekként, arról úgy szólt az előterjesztés, hogy a jellemző pizsokszürkeségen átüt a cigányházak vad színorgiája, püspöklila mellett citromsárga, hupikék, ciklámen színű falak, s virító nyomortelep gödrei, pocsolói közt jár a városba látogató idegen, akit amúgy meg kéne menteni a városközpontban randalírozó, bandázó, hangoskodó, verekedő, kolduló cigánygyerekek látványától...

Már az is valami volt 1967-ben, hogy a faji diszkriminációt tökéletesen megelevenítő, 1957-59-ből származó koncepciót elvetik, hogy tudniillik az Idegérben vagy a Károlyaknán, esetleg az Eperjes telepen kellene zárt, elszigetelő cigány-telepeket létrehozni, mint ahogy még 1989-ben is komolyan programozzák Miskolcon, hogy a higanyszennyezett Sajóparton cigány gettót kell építeni, mert a cigányok úgyse tudják kifizetni a normális, komfortos lakások költségeit...

Nem, 1967 Salgótarjánja úgy dönt, hogy a felszámolásra váró telepek helyett nincs új cigánytelep, de erősödjenek az asszimilációs feltételek a cigányság szétszórása által, létrejön az egy lépcsőház, egy cigánycsalád program, amivel meg rögtön az a baj, hogy a cigányok eltűzelik a drága parkettát, megint mások nem átalják a jó lakást egy kis pénzért visszacsérelni nyomorúságos romlakásra...

Mikor én születtem, akkor a Pécskőn volt vagy 115-120 ház, amelyről úgy beszéltek: a telep. Volt ezek közt vagy 30-35 olyan egyhelyiséges putri, ahol 8-10-12 fős nagycsalád egyetlen helyiségben, középkori körülmények között élt. Volt vagy 70-80 szoba-konyhás lakás, lehetett vagy 15-20 két-, három szobás.

Én egy-helyiséges putriban nőttem fel hatodmagammal. Nálunk azonban volt egy sarok a főzésre, másik mosakodásra elkerítve. Anyám a ház előtt mosott, néha főzni is ott főzött. Úgy tudom, az Újaknán lévő 16-18 cigányházban még a Pécskő utcainál is nagyobb volt a nyomorúság... Ott a Pécskő utcai zenész-cigány leszármazottakkal, szorgalmas, gyári munkásokkal nem túl jó viszonyban lévő oláhcigányok éltek, akik talán éppen a háború körül kényszerültek lassan, úgy ahogy, feladni nomád, vándorló-kereskedő életüket, mert 1930-40 körül bizony minden magyar településen az volt a csendőr-jelszó: a mi településünk határától a ti falutokig mi verjük el a cigányokat, a tictektől a harmadik faluig, ti üldöztitek, kalapáljátok őket, a harmadik határáig... Az én családomat - ahogy apámtól, nagyapámtól hallottam - nem érintette Salgótarjánban az 1944-es deportálás, de félve ők is suttozták: sok embert elvittek közülünk...

P.A. nyugdíjas:

1944 őszén a Pécskő-hegy szomszédságában árusító hentes-mészáros bolt tanulója voltam. Iszonyatos volt a szegénység a családok többségénél. Felnőttek, gyerekek egyaránt éheztek, nélkülöztek. Ha egy kis pénzhez jutottak az asszonyok, akkor a boltban fillérékért vettek egy kiló szalámi véget, krajcárókért olcsó kolbászt, főznivaló levescsontot, pacalt.

Csak a zenészek, jó munkások családjainál jutott az asztalokra hús is néha. Mint a világra már figyelő fiatalember, alighanem észre vettem volna, ha ott a nyilasok, csendőrök a hegyen deportálják a cigányokat, vagy razziáznak. Nem történtek ott ilyek 1944 őszén. Legalább is én, aki ott éltem közöttük, s a szomszédjuk voltam, soha nem hallottam, hogy közülük elhurcoltak volna, megöltek volna valakit...

O.V.-né nyugdíjas mondja:

Hatvanhat éves vagyok, 1944 őszén én is elvesztettem az édesapámat, mint sokan mások, de ő szerencsére hazajött maláriás betegen Oroszország felől. Vitték németbe, kijutott Szlovákiába, ott esett orosz fogságba. Nemigen emlékszem azok nevére, akik a Pécskő-hegyről deportáltak között végül Németországban pusztultak el, de csúfnevekre, ragadványnevekre azért a gyerekkoromból is emlékszem. Biztos, hogy odamarad „Csina”, a „Sintér”, a „Lajtorja” gúnynevű cigány-ember...

Mások, nálamnál idősebbek bizonyosan tudják az áldozatok becsületes nevét is, meg másokét is, én sajnos csak így emlékszem...

1944-ben a háború vége felé sok házban a Pécskőn is, meg Újajnán is igen nagy volt a nyomorúság, az én apám zenész ember volt, nálunk nem volt nagy a szegénység, édesanyám nagy rendet tartott, és nekem kamaszlánykaként fáj a szívem, mikor benyitottam egy-két olyan viskóba, ahol egyetlen szoba volt csak, egy ócska tűzhellyel, bútor nélkül, ledeszkázott sötét ablakokkal, a földön, szalmán viháncoló pucér, vagy félpucér gyerekekkel. Némelyik ilyen házban 8-10 gyerek is volt, el lehet gondolni szegények mit ettek, hogy ruházkodtak 1944 őszén, telén mikor ezek a szörnyűségek Salgótarjánban is megestek velünk...

Sz.A. Kisterenyén élő, Salgótarjánban dolgozó adatközlő mondja:

Gyermekkoromban, a negyvenes évek végén én magam hallottam cigányok között az ismert Katyusa dallamra énekelni az alábbi sorokat:

Kytya Hitler, mit akart csinálni...

Szegény cigányt ki akarta nyírni...

De a ruszki hamar észre vette,

s így maradt meg a more élete...

Sz.B. nyugdíjas jogász mondja:

A Pécskő-hegy fölött, a Rokkant szélén családi házban éltünk 1944 őszén. Szomszédaink voltak az elképzelhetetlen zsúfoltságú, szegénységű telep lakói. 120-150 ház, viskó, barlanglakás lehetett vagy inkább 200? Mindenesetre igen nagy különbségek voltak cigány és cigány család között. A muzsikus családok, akik tulajdonképpen a XIX. század dereka előtt a telepet létrehozták, polgári módon éltek szoba konyhás, vagy kétszobás lakásokban, rendezett ingatlan-viszonyok szerint, és így éltek azok is, akik munkásként, rendszeresen

dolgozó szegény emberként tűrhető fizetés kerestek havonta. De tucatszám voltak olyan házikók, tákolmányok, viskók, amelyek - mivel engedély nélkül, városi tulajdonú földterületen épültek - mint tárgyak, ingóságággá minősültek, amelyben persze a komfortnak semmi nyoma nem volt. Nem hogy víz, vécé, de legtöbb helyen villany se volt: egyetlen szűk, nyomorúságos lakóhelyiségben zajlott le 2-3 nemzedék élete 1-2 éves purdéktól kamaszlányokig, felnőttekig, öregemberekig. El lehet gondolni, milyen állapotok között zajlott az élet, hogy milyen mértékű volt a szegénység. A környéken lakók is, a közeli boltok, mészárszékek tulajdonosai is jó szívvvel segíteni próbáltak, de minden segítség, adomány csepp volt a nyomorúság tengerében. Én ott éltem a telep szomszédságában, a cigánybíró ítélkezéseinek vitái, tanúvallomásai felhallatszottak a házunkig... De mi semmit nem hallottunk arról, hogy szomszédságunkból, a tiszta-rendes polgárcigány házakból, a putrikból, vagy a domboldali barlang-kuckókból bárkit is deportáltak volna a háború végén... De az is biztos, hogy ha éjszaka csinálták, a mi tudomásunk nélkül is végbemehetett az az iszonyatos dolog 1944 novemberében, decemberében...

T.J. nyugdíjas mondja:

A család, amelyikben én gyerekként felnőttem, a háború alatt is régi salgótarjáni munkáscsalád volt. Hiába, hogy én jóval a háború után születtem, az édesanyám kálváriája személyes ügyemmé vált, mire kamasz fiú lettem, és elgondolkoztam a dolgokon. Ártatlan embereket el lehetett hurcolni, gázkamrába lökni azért, mert cigány vagy zsidó? Édesanyámat 1944-ben 12 éves lányként hurcolták el szüleivel, és a családból csak ő tért vissza a deportálásból. Mire én lettem 12 éves, az édesanyám karjára tetovált koncentrációs táborjelzés olyan titkom lett, amelyről úgy éreztem, hogy igazság szerint nagyon is kéne beszélni, nagyon is közhírré kéne tenni, hogy az anyám tetoválása azt üzeni, itt 1944. novemberében csendőrok, nyilasok, velük együttműködő cigány-bírók ártatlan emberek meggyilkolását, táborba zárását vitték véghez. Anyám túlélte Dachau poklát, túlélte a gyilkoló gépezet közelségét, és ragaszkodott hozzá, hogy a gyerekei szakmát tanuljanak, érettségizzenek. Nekem is így volt a gimnáziumban tanult mesetörténelem, meg személyes tény-történelem: az én családomban is megtörtént az iszonyat. De titok volt. Ma is úgy tudja mindenki, Salgótarjánból csak a zsidókat vitték el 1944 nyarán, és a cigányok deportálása mesebeszéd. Mert, hogy ugye a levéltárakban, az anyakönyvekben nincsenek dokumentumok. Hát persze, hogy nincsenek. Amikor a cigányokat a gázkamrák felé vitték, arról beszéltek nekik, hogy ők munkaszolgálatosok, dolgozniuk kell Németországban, aztán jöhetnek haza... Szerencsére az én anyám hazatért, és én 1948-ban megszülettem, hogy most az azóta elhunyt édesanyám emlékezetéről beszéljek 1997-ben...

O.K. 31 éves tanító mondja:

Tíz éve tanító vagyok egy kisvárosban. 1997-ben is szigorú magánügyem, hogy egy cigányputriban születtem, és azok közé a cigányemberek közé tartozok, akik azt mondják sok a gond, nagy a baj, de azért van remény, vagy lassú előre lépkedés... Igaz, leginkább ma csak a nagy szavakat látjuk, halljuk: cselekedet, építkezés kevés. De én azt mondom: a

szavakból legalább, a biztató, okos szavakból épüljön ki egy új közszellem alapja, mert a jószavak építménye is lassan esélyhez juttatja a ma már 6-700 ezres magyar roma közösséget. Jöhetnek a tettek, hogy legyen munka, rendszeres jövedelem, működő cigányképzés, jó iskolázottság, tisztességes öregség... Mert hiszen ma a szavaknak van ereje ebben az ügyben: sürgetik a változásokat, amelyek során a roma kultúra megőrzése is, de a kikerülhetetlen integráció is megvalósítható.

Én nyolc-tíz éves gyerekeket tanítok, főleg magyar irodalomra. A gyerekek elneveztek Vacskamati tanítónak, mert hússzor is elmagyaráztam nekik Lázár Ervin szép meséje nyomán, hogy milyen nagy dolog az is, hogy Vacskamati a Négyszögletű kerekerdőben élő barátainak úgy segít a favágásban, hogy ő képviseli a finom szellemet a munka közben. A társak, a barátok néha ugyan erősen elgondolkoznak azon, mit segít a „finom szellem” a dologban, de azért végül méltányolják Vacskamati jó szándékát... Hát valahol ennél a „finom szellemű” közreműködésnél tartanak ma a magyar és a cigány értelmiség jó szándékú polgárai a cigányság ügyében...

O.Gy.-né mondja:

Én Újajnán voltam fiatalasszony 16 évesen 1944 novemberében, amikor az uramat O. Györgyöt elvitték azzal, hogy munkaszolgálatba kell menni. Az uram visszajött sok év múlva, de az Újajnáról elhurcoltak közül sokan örökre eltűntek, meghaltak. Az én emlékezetem szerint az Újajnai telepről és a Pécskő hegyről ezeket vitték el: *Botos György, Botos György Károly, Botos Zsigmond, Botos János, Szabó János, Danyi Rozália, Oláh József, Oláh Józsefné, Szabó Pál, Oláh György, Oláh Vilmos, Botos Pál, Botos Gyula, Grimfeld Csaba* (Az utóbbi név bizonytalan adatközlés).

Újajnáról se emlékszem pontosan mindenkire, de az biztos, hogy ha volt ott 16-18 nagy család, akkor abból 13-14-et elvittek, sokat családostól, gyerekestől...Én már 69 éves vagyok, nem vittem sokra, 1997-ben is csak az utcát seprem Salgótarjánban, de azt mondhatom a cigánysággal is, a zsidósággal is olyan gyalázatosságot műveltek a háború végén, amit egyszerűen se felfogni nem lehet ép emberi ésszel, se megbocsátani nem lehet...

P.F.-né nyugdíjas mondja:

A mi családunk a Pécskő 202-ben lakott 1944 őszén. Én akkor 16 éves voltam, szobakonyhás lakásban éltünk, a két szülő mellett öt gyerek volt. Nem voltunk gazdagok, jómódúak, de mivel az édesapám igen szorgalmas munkásember volt, elég tűrhetően megéltünk a háborús viszonyok között is. A. József, az apám a tüzes üveggyári kemence mellett volt berakó munkás, a legeslegjobb édesapa volt a világon. Öt gyerekekkel volt épp elég baj, néha a nagyok felfordították a lakást, a kicsik visitottak, de ő soha nem vert meg, nem veszekegett senkivel, a legdurvább szitokszava az volt, ha már nagyon kiborítottuk a rosszaságunkkal, hogy „a manó vigyen el, édes gyerekem!”. Az üveggyár előtt a bányánál dolgozott, kocsis volt, fuvarozta a szenet. Mi tudtunk róla, hogy novemberben már Újajnáról is, meg

a Pécskő hegyről is sok cigány családot deportáltak, de leginkább csak olyanokról hallottunk, akik vagy nem dolgoztak állandóan, vagy még 44-ben is vándorló életet éltek.

Azokat éjszaka, hajnalban riadóztatták, rájuk törtek, és már menni is kellett a kis motyóval embernek, asszonynak, gyereknek kifele az állomásra, a vagonokba bele. A mi rokonságunkból a nagybátyám Oláh József, az ő fia Oláh Lajos soha nem tért vissza a deportálásból, őket még kivitték a táborokba, és ott pusztultak el. Az én édesapámért nappal jöttek a nyilasok meg a cigánybíró. Be kellett menni a csendőrségre, hogy munkaszolgálatra viszik őket, aztán az Acélgvári iskolába gyűjtötték össze a sok száz embert. Cigányokat, nem cigányokat, katonaszökevényeket, kommunistákat, kit ahogy elfogtak. December 20-án néhány nappal az oroszok bejövetele előtt indították el a transzportot Szlovákia felé, ahol a deportáltak nagy része nemsokára orosz fogságba került. Az én apám így Németország helyett az oroszoknál, Fehéroroszországban lett hadifogoly, ott is láger várt rá, és mint elkínzott lágerlakó halt meg 1946-ban, két tolatott vagon közé szorulva. Nem volt semmi bűne, csak az volt a szerencsétlensége, hogy a szomszédunkba jöttek a nyilasok, csendőrök a cigánybíró által kijelölt igen szegény, nyomorult sorsú cigányokért, és ha már ott voltak, benéztek a szomszédba is, hogy ha van ott férfinember, akkor azt is viszik... Apám deportálása, halála miatt a család élete igen megnehezült, nyomorogtunk mi is, mint mások, de felnőtt mind az öt gyerek, ha nem is végeztünk iskolákat - csak 2-4-6 osztályokat, de mind becsületes gvári munkások lettünk az üvegyárban, ahol apánk is dolgozott. Énmagam is 14 éves koromtól kipróbáltam a három műszakot... De megmaradtunk. Élünk. Nekem is nagycsaládom lett. Három fiút és egy lányt neveltem fel. Mind a három fiúnak szakmája van, becsületes munkája, a lányom meg jól tanult, diplomás lett, egy budapesti nagyvállaltnál humánpolitikai menedzser, ahogyan ma mondják a személyzetiséget...

A pécskő-hegyi cigány áldozatok közül én még a szőnyeggel kereskedő Rostás családot ismertem, akik a Pécskő 196-ban nagyapám régi házában éltek, laktak ideiglenesen, és pont itt fogták el őket a nyilasok, közülük, a nagy családból egy se tért vissza Németországból. Pedig jóra való, becsületes cigányemberek voltak ők is, senkit nem bántottak, mégis elpusztították őket...

F.J. munkaszolgálatosokat őrző, egykori keretlegény mondja:

Én a háború kezdetéig Rökkant-telepi lakos voltam, ott cigányok nem éltek. Nemcsak a Rökkant-telepen nem, de a határos Újaknán sem, mert a régi, múlt századi bányai barakkokban, a szükségházakban bányai nyugdíjasok, bányász és munkás szegény emberek éltek. Közöttük ott már elvéve előfordult kcsőbb 1-2 cigány család, de az újaknai cigányok, az oláh-cigányok, arrébb, lenn a szomszédos völgyben éltek. Mi, kamaszgyerekek, mitagadás, ellenségnek tekintettük őket, ahol egy-egy cigányasszonyka megjelent, azt bizony „leköveztük”, kőzapot zúdítottunk rájuk. Mert biztos volt a bő szoknya alatt egy lopott csirke, vagy tyúk, megérdemli a köveket... Én arról semmit nem tudok, és nem is tartom igaznak, hogy a zsidók mellett tarjáni cigányokat is deportáltak volna. Igaz, hogy én közelebbről nem ismertem azt a 18-20 cigány családot, aki az újaknai völgyben lakott, de néha úgy hírelt, 30 családra is felszaporodtak, és fel se tűnt igazán, hogy az amúgyis folyton

kóborló, vándorló, kereskedő-féle cigányok közül ott van, vagy nincs ott valaki 1944 őszén. Énmagam akkor összesen, pontosan 1944. október 14-ig a Jolsván lévő, több tízezer deportáltat őrző VII. Középfokú Munkaszolgálatos táborában voltam őrző keretlegény. Főleg zsidók voltak ott, olyanok, akik megkülönböztetett bánásmódhoz jutottak azzal, hogy nem egyenesen Auswitzba vagy Dachauba irányították őket, hanem szlovákiai területre, ahonnan aztán, ahogy közeledett a front elirányították bennünket Pesten át a Bakony felé. Ez aztán alkalmat kínált a szökésekre, én magam tizenhét közvetlenül rámbízott zsidó deportált szökését segítettem elő, de összesen nyolcvan zsidó megmenekülésében működtem közre. Orvosok, gazdag emberek voltak ezek, de még közülük is sokat elért a végzet, mert azért sokat legéppisztolyoztak közülük, például igen ismert salgótarjáni orvosokat is...

Abban a táborban az én tudomásom szerint se nyár végén, se októberig nem volt egyetlen cigányember se. Zsidók, kommunisták, egyéb feljelentettek, üldözöttek voltak ott. Nekem a zsidómentéskor, 1944 október 14-15-én, Wallenberg-féle menlevelem is volt: velem, mellettem lehetett életben maradni, szökni, mert egyenruhás nélkül, átirányító papír nélkül nem lehetett túlélni egy zsidónjék egy járőrrel való találkozást...

O.K. 31 éves tanító mondja:

Köztudott, hogy 1941 májusától a nácik, a velük együttműködők a világtörténelem legnagyobb népirtását, tömeggyilkosságát szervezték meg, hajtották végre. Az 1942. januári Wanssee-i konferencián, már-már jó tiszti humorral elmélkedtek a végrehajtók az alkalmazható „technikák”-ról, és mintegy 11 millió európai zsidót, 2 millió cigányt és sintit „vettek számításba”. Biztak benne, hogy a füstté vált ártatlan áldozatok emlékét majd elfedi, elfeledteti a nagy német győzelem. Nem így történt: a világ már 1944-ben is tudta: mesebeszed, amit az áldozatoknak a munkaszolgálatról ígértek, de maguk az áldozatok, zsidók és cigányok mégis bíztak benne, mert életöszönük ezt diktálta. Még a gettók, előkészítő táborok, marhavagonok kínzásai, embertelensége sem volt elég: elhitték a meséket, mert teljesen lehetetlennek, képtelenségnek vélték, hogy ártatlan embereket ok nélkül meggyilkoljanak...

Százak, ezrek az embertelenül zsúfolt vagonokban már a „nagyutazás” során meghaltak. A német parlament 1995. májusában 500 ezer cigány és sinti áldozatért kért elnézést a világtól. Mivel a 30-as, 40-es évek Magyarországon feltételezhetően az európai cigányság egyhetede élt, ilyen arányú lehet a magyar áldozatok nagysága is. Hatvan-hetvenezer cigány honfitársunk pusztulhatott oda. 1995-ben *Lakatos Menyhért* író 50.000 cigány áldozatot becsült, a magyar történész kutatók 5000 deportált pusztulásáról találtak adatokat. Adatok, írások bizony nincsenek! Erről a gyilkosok is gondoskodtak, de a cigányság helyzete, a velük kapcsolatos írásbeliség rendezetlensége is igazolja a helyzetet. Valószínűleg sohasem fognak túllépni a becsült számok igazán, de a ma élő 70 év körüliek tanúvallomásainak mérlegeléséből bizonyítható: minimum 30-40 áldozata volt 1944-ben a tarjáni cigány holocaustnak... A gyilkosok, a gyilkosok segítői pontosan úgy elkaparták a nyomokat, mint ahogy a vérengző rókák teszik, ha végeznek áldozataikkal... S bizony, ezeknek a titkoknak a felfejtésétől még ma is félnek az emberek...

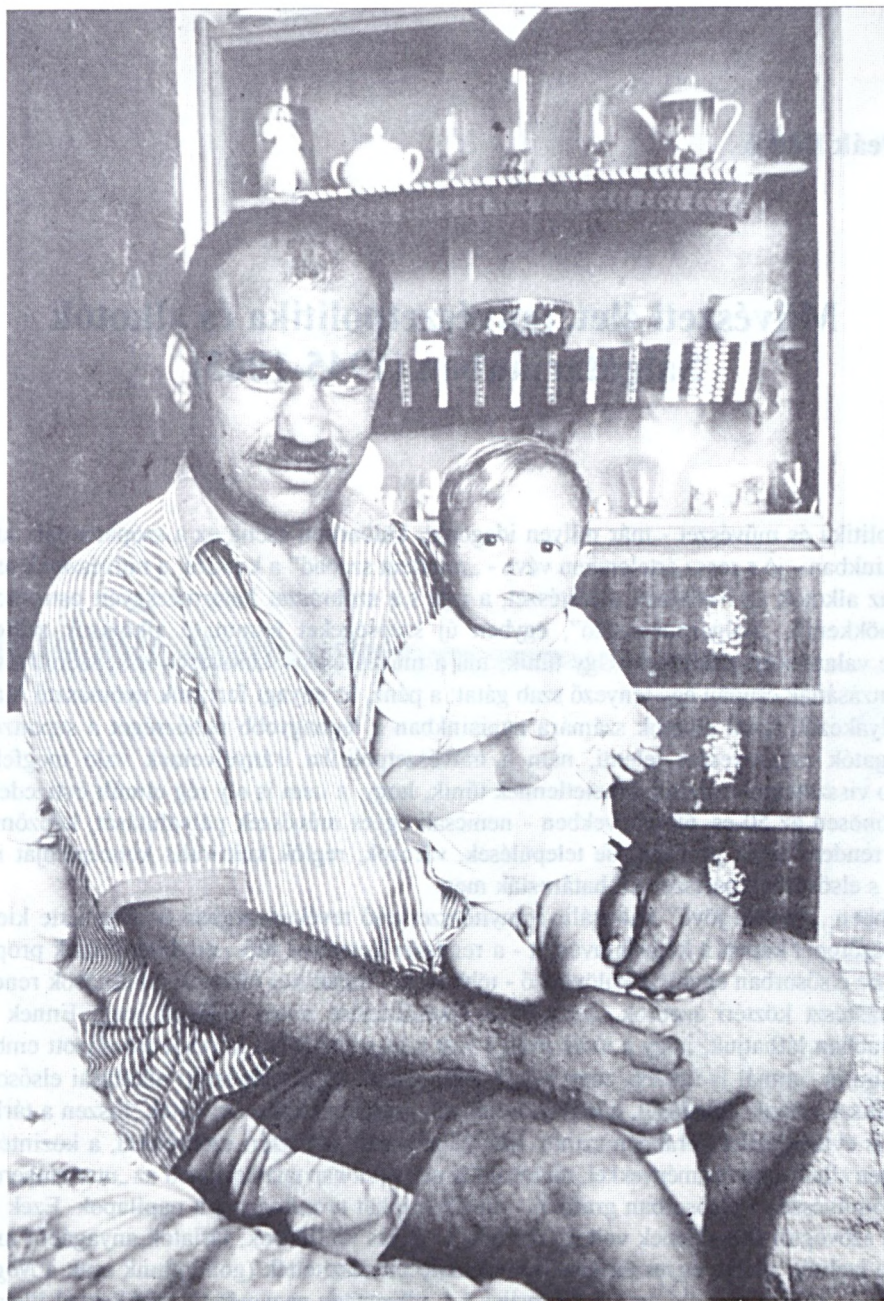
O.F. rokkantnyugdíjas mondja:

Hatvanegy éves vagyok. 1936-ban születtem a Pécskő utcai cigány hegyen. A háború alatt, a háború vége felé 8-9 éves voltam. Arra emlékszem csak, hogy iszonyatos nagy szegénység, nincstelenség volt a nagycsaládos cigányok között. Néha még kenyeret se láttunk, éhezünk, ha meg olcsó kolbász került az asztalra, egyenesen lakomának számított. A ruházatunk is nagy semmi volt, ősszel, télen valami ócska kabátféle, bocskorszerű cipő - más semmi. Így nőttünk fel. Engem 25 éve ért az iszonyatos szerencsétlenség, levágta a vonat a két lábamat, meg az egyik karomat. Azóta tolókosziban élek, rengeteg bajom van a gyógyult csonkossal, most éppen megint kórházba megyek, hogy felgyógyítsanak... Kamaszgyerekként idősebb távoli rokonoktól hallottam róla, hogy a németek a zsidók után cigányokat is elhurcoltak a hegyről, és sokan közülük soha vissza nem térhettek a családjukhoz...

Cs.K.-né háztartásbeli mondja:

Az én nagyapám még 1889-ben született, 1944-ben 55 éves volt. Szabó János György néven igen híres-jó cigányzenész volt. 1944 novemberében egy hajnalban a Pécskő úti lakásban rántórték az ajtót, minden feldúltak, szétszórtak a lakásban a nyilasok, a csendőrök, mint akik valamit nagyon kerestek... Nagyapa elég súlyos asztmás beteg volt, nagymama tartotta benne a lelket, ahogy vitték ki egyenesen őket az állomásra, és bezárták őket a lerácsozott deportáló vagonokba. Hiába sírt, rítt mindenki, elvitték őket. Nagymama Komáromból került haza néhány hónap múlva, de a nagyapámat, nem sokkal azután, hogy a férfiakat, munkaképes fiatalabbakat a nőktől, gyerekektől szétválasztották, mint egyre nehezebben szállítható beteges embert, lelőtték a nyilasok...

Szabó János György nagyapám a gyilkolók áldozata, úgy ölték meg a szerencsétlent, hogy semmi bűne nem volt, csak annyi, hogy cigány volt, és rámutatott a cigánybíró... Menni kellett... A halálba...

Mikuska István idegéri fotója